

**ЕМОЦІЙНІСТЬ ТА ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ В ОФІЦІЙНИХ
ДИСКУРСАХ ПОСТРАДЯНСЬКИХ АВТОРИТАРНИХ ДЕРЖАВ
(КАЗАХСТАН, БІЛОРУСЬ, РОСІЙСЬКА ФЕДЕРАЦІЯ)
(дослідницька стаття)**

Наталія Стеблина

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ResearcherID: G-3817-2016

ORCID 0000-0001-9799-9786

n.steblyna@donnu.edu.ua

(статтю надіслано до редакції – 1.07.2020 р., прийнято до друку – 27.09.2020 р.)

© Стеблина Н., 2020

У статті здійснено формальний аналіз офіційних дискурсів Казахстану, Білорусі та РФ. Репрезентантами офіційних дискурсів виступають сайти президентів цих країн. За допомогою комп'ютерних програм (мова Python) обчислюються показники емоційності, прямої та непрямої інтертекстуальності. Для усіх трьох офіційних дискурсів характерна низька емоційність та пряма інтертекстуальність, що підкреслює незначну інтенсивність (або ж формальність) політичної взаємодії. Середні показники емоційності дискурсів Казахстану та Російської Федерації (0,26; 0,24) та Білорусі (0,39) – у кілька разів менші від показників країн із більш демократичними режимами. З-поміж окреслених дискурсів виокремлюються більш емоційні спорадичні (Білорусь) та менш емоційні стабільні (Казахстан, Російська Федерація). Між емоційністю Казахстану та Російської Федерації знаходимо позитивну кореляцію (0,84), що говорить про існування схожих етапів розвитку цих дискурсів: із більш виразною емоційністю до 2013 і неемоційний етап – після 2013. За непрямою інтертекстуальністю для Білорусі та Російської Федерації виокремлюються декілька періодів, коли показники непрямої інтертекстуальності були дуже значними (2012–2014, 2016–2017; та 2005–2010 – відповідно). Подібні періоди високих показників пояснюються не інтенсифікацією політичної взаємодії, а її імітацією. Значний відсоток повідомлень (більше половини, а іноді й 80–90 %) із непрямыми цитатами у цей період у Білорусі та Росії – це привітання або ж висловлення співчуттів авторитарних лідерів країн представникам світової спільноти. Для Казахстану спостерігається інтерес до подібного типу повідомлень, проте вони домінують тільки протягом 2011–2012 років. Отже, для білоруського та російського офіційних дискурсів притаманна імітація політичної активності на рівні комунікації, а для казахстанського – ні. Хоча для усіх трьох типів характерний штучний характер політичної взаємодії на рівні офіційних дискурсів, що може бути визначений через використання шаблонного підходу для створення текстів.

Ключові слова: *цифровізація, офіційний дискурс, Казахстан, Білорусь, Росія, авторитаризм.*

**EMOTIONALITY AND INTERTEXTUALITY IN OFFICIAL DISCOURSES OF POST-SOVIET
AUTHORITARIAN STATES (KAZAKHSTAN, BELARUS, AND RUSSIA)
(Research Article)**

Nataliia Steblyna

Vasyl Stus' Donetsk National University

ResearcherID: G-3817-2016

ORCID 0000-0001-9799-9786

n.steblyna@donnu.edu.ua

Official discourses of Kazakhstan, Belarus and Russia are discovered with formal analysis in the article. The official discourses were represented with presidents' web-sites. With the help of computer programs (Python language) the indicators of emotionality, direct and indirect intertextuality were calculated. The low emotionality and direct intertextuality are characteristic features of all three discourses. This underlines low intensity (or formality) of political

interrelations. Average indicators of Kazakhstan and Russia discourses emotionality are (0,26; 0,24), for Belarus (0,39). These indicators are almost two times smaller, than in countries with more democratic regimes. Additionally, two types of authoritarian discourses are differentiated: more emotional and sporadic (Belarus) and less emotional stable (Kazakhstan, Russia). The positive correlation between the discourses of Kazakhstan and Russia (0,84) is discovered. Thus, similar periods of the discourses development are found: with more salient emotionality (before 2013) and unemotional period afterwards. For Belarus and Russia the periods with high indicators for indirect intertextuality (2012–2014, 2016–2017; and 2005–2010 – respectively) are discovered. The indicators' values are explained with political interrelations imitation. The big amount of political texts (more than a half, sometimes – 80–90 %) are congratulations and commemorations of authoritative leaders towards political actors' form international community. The small period of such texts domination for Kazakhstan (2011–2012) is differentiated. Thus, the imitation of political interrelations with communication for Russia and Belarus is studied; however, this feature is not a characteristic one for Kazakhstan discourse. It's concluded that all three discourses have artificial character of political interrelations in official discourses, which can be discovered with clear templates usage for all the political texts.

Key words: *digitalization, official discourse, Kazakhstan, Belarus, Russia, authoritarianism.*

Вступ

На рівні офіційних дискурсів авторитарних країн колишнього СРСР, як правило, державний устрій описується як демократичний [Хамутовська 2013: 167; Evans 2008; Akhmetova 1997], а дотримання демократичних норм – симулюється [Ш'ченко 2012; 76]. Державні інститути, політичні партії та інші актори, як правило, активно присутні у дискурсі – для того, щоб підтримати ілюзію демократії. Припускаємо, що подібну імітативну діяльність політичних акторів в офіційних авторитарних дискурсах можна дослідити і визначити за допомогою формального аналізу, зокрема через вивчення емоційності та інтертекстуальності – показників, що свідчать про більшу або меншу інтенсивність політичної взаємодії. А виокремлені ознаки стануть у нагоді для відстежування трансформацій авторитарних режимів за часів “гібридної політики”.

Авторитарні режими колишніх країн СРСР у науковій літературі

Політичні устрої Казахстану, Білорусі та Російської Федерації мають низку визначень. Щодо Росії натрапляємо на такі дефініції, як “керований плюралізм” [Balzer 2003], “ліберальний авторитаризм” [Sakwa 2012], “неліберальна демократія” [Zamyatin 2016]. Схожі зауваження маємо щодо Білорусі: “конкурентний авторитаризм”, “демагогічна демократія” [Pospieszna 2010] та Казахстану “керована демократія” [Kjaernet, Satraev, & Torjesen 2008: 95], “напівавторитаризм” [Ostrowski 2010] та “кланова політика” [Junisba 2010].

Подібний різнобій у визначеннях, знову ж таки, підкреслює необхідність чіткішого розмежування між режимами колишніх радянських республік, а також введення додаткових параметрів для цього.

Дослідники називають декілька причин авторитаризації режимів означених країн.

Для Білорусі це низька активність альтернативних до комуністичної партій, їхня неспроможність “створити привабливу картину Білорусі без

Лукашенка”, мала упізнаваність у публіки [Pospieszna 2010: 53–54]. І взагалі незначна роль політичних партій [Pospieszna 2010, 33–34], слабкі традиції парламентаризму. Окрім цього, тиск на ЗМІ та постійні переслідування опозиції, активістів, незалежних журналістів також варто брати до уваги. Це, зокрема, призводить і до постійної змінюваності політичних акторів, що представляють альтернативу діючій владі. Контроль держави над економікою також важливий, наприклад, Л. Вей зауважує, що в Білорусі режим більш закритий, бо президент контролює бізнесові еліти, тоді як в Україні та Молдові система менш керована [Way 2005: 233]. Додатково, на думку Недокус, міліція та спеціальні служби в Білорусі гіпертрофовані, а Лукашенко від самого початку свого президентства зазначив, що для демократичної держави важливий громадянський контроль над структурами [Недокус 2013: 103–104].

Для РФ це також закритість влади, коли важливі рішення ухвалюються “за лаштунками”, при цьому масова аудиторія за цифрових часів отримує альтернативну “картинку”, що не має нічого спільного із “реальною політикою, що практикується елітами за кремлівськими чи іншими подібними стінами” [Viryukov & Sergeev 2018]. Дослідники говорять про “моноцентризм” Путінської політики [Evans 2008: 20], бо політичні рішення “спускаються” з одного центру. Також слабкими є традиції парламентаризму, при цьому ще із часів Єльцина РФ тяжіла до “суперпрезиденталізму” [Linz & Stepan 1996: 394–395].

Щодо Казахстану, зазначають про тісний симбіоз між політикою та економікою, при цьому економіку також контролює лідер, а бізнес-групи не опираються цьому, намагаючись привернути увагу та отримати визнання від голови держави. При цьому формальна політика відносно статична, гомогенна та будується довкола консенсусу [Kjaernet, Satraev, & Torjesen 2008: 97] та консолідації суспільства довкола ідей, які були ініційовані президентом [Akhmetova 1997]. При цьому кланові мережі та інколи родинні

зв'язки є центральними для політичного життя [Schatz 2004]. Природні ресурси (нафта) відіграють значну роль для підтримання стабільності авторитарного режиму (Ostrowski, 2010). Взаємодія політичних партій перебуває під значним впливом “неформальної політики”, окрім цього, у Казахстані, як і у низці інших середньоазійських колишніх республік СРСР, у політиці відчувається значний вплив радянських традицій, що дослідники пояснюють тим, що як держави ці країни не існували до створення Радянського Союзу [Isaacs 2011].

Отже, окреслені особливості мають позначатися на офіційному дискурсі, зокрема, відсутність політичної взаємодії, конкурентності, змінності влади має відображатися на показниках емоційності, непрямій та прямій інтертекстуальності. Відтак формальний аналіз означених показників в офіційних дискурсах Казахстану, Білорусі та Росії, а також зіставлення показників у цих трьох дискурсах є *цільми* статті.

Матеріалом дослідження є офіційні сайти президентів країн 2005–2019 років (усі тексти – без вибірки). Для формального аналізу використовувалися спеціально розроблені для дослідження програми, написані мовою Python (модуль re). При цьому емоційність визначалася через наявність у заголовках новин сайтів президентів дієслів стану, непряма інтертекстуальність – через фіксацію у заголовках дієслів із комунікативною інтенцією

(“заявив”, “зазначив” та ін.). Для прямої інтертекстуальності аналізувалися відповідні пунктуаційні знаки (лапки усіх типів, двокрапка після власної назви та тире перед власною назвою).

Попередні дослідження показали, що офіційні дискурси Білорусі та РФ мають низку схожих рис, хоча за деякими параметрами – відмінні. Це дозволяє припустити, що хоча і маємо типові ознаки авторитарних дискурсів, вони все ж мають кожен свої особливості.

При цьому, середні показники дискурсів суттєво відрізняються від показників українського дискурсу, що дозволяє стверджувати про поступову професіоналізацію першого (особливо в період із 2009 року), що видно через означені показники, і наявність змішаного підходу до створення текстів у Білорусі та РФ (із використанням усього деяких підходів до підготовки онлайн-публікацій на сайтах).

Результати формального аналізу

Вказівками на авторитарний характер дискурсу вважаємо низькі показники за емоційністю (рис. 1) та прямою інтертекстуальністю (рис. 2). Це свідчить про те, що політична взаємодія формальна, а емоції чи прямі цитати не використовуються у текстах для того, щоб впливати на ухвалення політичних рішень.

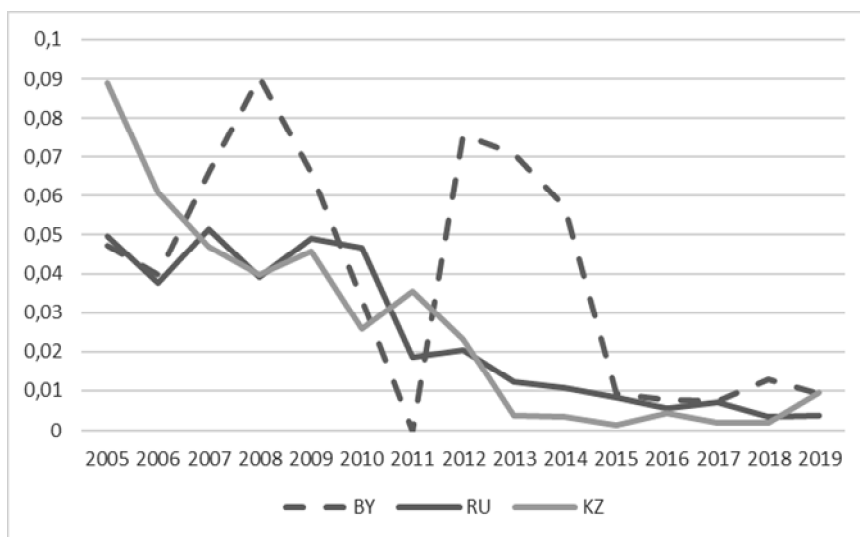


Рис. 1. Емоційність офіційних дискурсів Білорусі, Казахстану та Російської Федерації

Середні показники емоційності дискурсів Казахстану та РФ (0,26; 0,24) та Білорусі (0,39) – у кілька разів менші від показників України (0,75). При цьому, для України не фіксуємо зниження за показником у кінці періоду спостережень, як для усіх трьох авторитарних дискурсів (із 2013 та 2015 року).

Тож це дає змогу стверджувати, що авторитарні дискурси загалом є мало емоційними – порівняно із дискурсом країни із перехідним режимом. Тим не менш, з-поміж них можна виокремити більш емоційні спорадичні (Білорусь) та менш емоційні стабільні (Казахстан, РФ). Тут також важливо, що між

емоційністю Казахстану та РФ знаходимо позитивну кореляцію (0,84). Що говорить про існування деяких схожих етапів розвитку цих дискурсів: із виразнішою емоційністю до 2013 і неемоційний етап – після цього. Для Білорусі фіксуємо два більш емоційні етапи та третій – неемоційний. Це може означати, що цифровізація, яка передбачає деяке зближення між офіційними дискурсами та онлайнним типом письма, спочатку призводить до використання деяких підходів створення мережевих текстів (зокрема, використання емоцій – для привернення уваги). Але потім відбувається відмова від цих підходів, що може пояснюватися більшою закритістю цих дискурсів і, відповідно, більш формальним підходом до політичних текстів.

Погляньмо тепер на показник прямої інтертекстуальності.

Тут фіксуємо значне відставання усіх трьох дискурсів від офіційного дискурсу України, де в середньому 22 заголовки зі ста містять прямі цитати, що, знову ж таки, свідчить про інтенсивне ви-

роблення ідей на рівні офіційного дискурсу – для впливу на неофіційний. Натомість для офіційних дискурсів авторитарних країн маємо найбільше 3–6 таких заголовків на сто текстів, в лапках уживаються тільки неформальні назви деяких явищ (“круглий стіл”, “зелений пояс”), а не повноцінні заяви, як у випадку України (“Президент: Не маю сумнівів, що США ніколи не визнають анексію Криму”; “Уряд має прискорити створення в Україні правових засад для удосконалення земельних відносин – В. Ющенко”). Тож за цим показником усі три дискурси авторитарних країн мають загалом однакові результати, що дозволяє відрізнити їх від дискурсу країни із перехідним режимом.

І якщо із прямою інтертекстуальністю маємо схожі показники, то непряма інтертекстуальність показує відмінності між Білоруссю та РФ, які мають періоди із високими, навіть більшими за українські, значеннями, та Казахстаном, де значення, як правило, низькі (рис. 3).

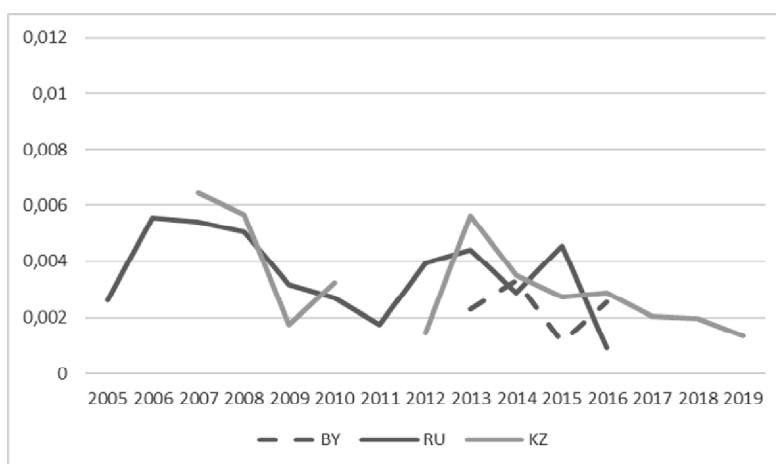


Рис. 2. Пряма інтертекстуальність офіційних дискурсів Білорусі, Казахстану та Російської Федерації

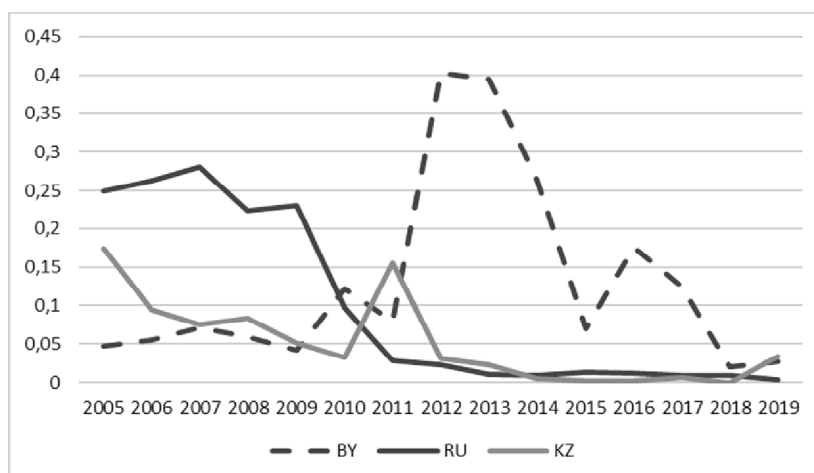


Рис. 3. Непряма інтертекстуальність офіційних дискурсів Білорусі, Казахстану та Російської Федерації

Тож якщо прямі цитати для авторитарних дискурсів, як правило, нехарактерні – через відсутність реальної конкурентної боротьби між владою та опозицією, а також активну позицію громадянського суспільства. То от для Білорусі та РФ можемо виокремити декілька періодів, коли показники непрямої інтертекстуальності були дуже значними (2012–2014, 2016–2017; та 2005–2010 – відповідно). Натомість для Казахстану це не є характерним. Ми бачимо відносно високі показники тільки на початку спостережень та у 2011 році.

Як уже зазначено у попередніх дослідженнях [Steblyna 2020], подібні періоди високих показників пояснюємо не інтенсифікацією політичної взаємодії, а її імітацією. Значний відсоток повідомлень (більше половини, а іноді й 80–90 %) із непрямыми цитатами у цей період в Білорусі та Росії – це привітання або ж висловлення співчуттів авторитарних лідерів країн представникам світової спільноти, і дієслово “привітав” трапляється у більшості випадків. Для Казахстану також спостерігаємо інтерес до подібного типу повідомлень, проте вони домінують тільки протягом 2011–2012 років. Отже, для білоруського та російського офіційних дискурсів характерною є імітація політичної активності на рівні комунікації, а для казахстанського – ні.

Хоча, звісно, для усіх трьох типів характерний штучний характер політичної взаємодії на рівні офіційних дискурсів, коли йдеться про численні зустрічі президента із вітчизняними та зарубіжними політиками/чиновниками, але про результати – не повідомляється. Це можемо бачити через шаблонний підхід до створення текстів.

Приміром, для казахстанського офіційного дискурсу характерні одноманітні типи повідомлень, в яких змінюються лише прізвища політичних акторів або ж назви об’єктів, які відвідали Назарбаєв/Токаєв:

- Зустріч з – посада/ім’я та прізвище
- Відвідання – назва об’єкта
- Телеграма привітання/співчуття – посада/ім’я та прізвище
- Заява голови держави у зв’язку з – привід
- Участь – формат заходу

Такий самий підхід використовують і на сайтах президентів Білорусі та РФ. Натомість для українського офіційного дискурсу таке було характерне здебільшого під час президентства Януковича.

Висновки

Зіставивши офіційні дискурси президентів Казахстану, Білорусі та РФ, можемо виокремити кілька особливостей авторитарних режимів у “цифрові часи”. Це зокрема низька емоційність, що підкреслює

незначну інтенсивність (або ж формальність) політичної взаємодії та низька пряма інтертекстуальність, що свідчить про низьку активність офіційного дискурсу у виробленні політичних меседжів, які б були конкурентоспроможними в цифровому середовищі та мали б потенціал для впливу на громадську думку або містили б реакцію на заяви політичних опонентів. Окрім цього, в кінці періоду спостережень (із 2013 для Казахстану та РФ; із 2015 року – для Білорусі) отримуємо також низькі показники непрямої інтертекстуальності, що додатково ілюструє означену вище тезу.

А втім, між трьома офіційними дискурсами знаходимо також відмінні характеристики, що свідчить про необхідність подальших досліджень у цих напрямках. Зокрема, в Білорусі та Російській Федерації чітко виражений імітативний комунікаційний компонент, що може свідчити про намагання протистояти іміджу невірних, репресивних, ізольованих режимів. У Казахстані такого протистояння немає, хоча ми й фіксуємо штучний характер політичної взаємодії, притаманний авторитарним офіційним дискурсам. Знову ж таки, переважання авторитарних режимів у середньоазійському регіоні може бути причиною відсутності імітативного комунікаційного компоненту, оскільки країни-сусіди здебільшого мають невірні режими.

Окрім цього, спостерігаємо й різницю між Білоруссю та Казахстаном і Російською Федерацією за показником емоційності. Цей напрям також потребує подальших досліджень, виходячи зокрема з останніх подій (демонстрації білорусів проти фальсифікації виборів президента 9 серпня 2020 року). Адже більш емоційний характер може свідчити і про намагання протистояти певній суспільній напрузі – на офіційному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

- Недокус, І. (2013). Правоохоронні органи в політичних процесах Республіки Білорусь. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*, 25-26, 103–107.
- Хамутовська, С. (2013). Політико-ідеологічні пререференції населення Республіки Білорусь: соціологічний аналіз. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 166–179.
- Akhmetova, L. (1997). On the patriotism and the ideology of the national political system. *Bulletin KSNU*, 1, 79–86.
- Balzer, H. (2003). Managed Pluralism: Vladimir Putin's Emerging Regime. *Post-Soviet Affairs*, 19(3), 189–227. DOI:10.2747/1060-586X.19.3.189
- Biryukov, N., & Sergeev, V. (2018). *Russian Politics in Transition Institutional Conflict in a Nascent Democracy*. Abingdon: Routledge.
- Dvorak, J. (2019). Belarus. In D. Merskin. (Ed.). *The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society*, 160-162. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

- Evans, A. B. (2008). *Power and Ideology: Vladimir Putin and the Russian Political System*. Pittsburgh: The Carl Beck Papers.
- Hutchenson, D., & Korosteleva, E. A. (2006). *Preface*. In D. Hutchenson, E. Korosteleva. (Eds.). *The Quality of Democracy in Post-Communist Europe*, 8–12. Abingdon: Routledge.
- Il'chenko, M. (2012). Inertia in Russian Politics. *Russian Politics and Law*, 50(3), 70–81.
- Isaacs, R. (2011). *Party System Formation in Kazakhstan: Between Formal and Informal Politics*. London: Routledge.
- Junisba, B. (2010). A Tale of Two Kazakhstans: Sources of Political Cleavage and Conflict in the Post-Soviet Period. *Europe-Asia Studies*, 62(2), 235–269. DOI:10.1080/09668130903506813
- Kjaernet, H., Satpaev, D., & Torjesen, S. (2008). Big Business and High-level Politics in Kazakhstan: An Everlasting Symbiosis? *Political Science*, 6(1), 95–107.
- Linz, J., & Stepan, A. (1996). The Problems of “Stateness” and Transitions: The USSR and Russia. In J. Linz & A. Stepan. (Eds.). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe*, 366–400. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- McAllister, I., & White, S. (2015). Electoral Integrity and Support for Democracy in Belarus, Russia, and Ukraine. *Sociology*, 25(1), 78–96. DOI:10.1080/17457289.2014.911744
- Ostrowski, W. (2010). *Politics and Oil in Kazakhstan*. London: Routledge.
- Pospieszna, P. M. (2010). *When Recipients Become Donors Polish Democracy Assistance in Belarus and Ukraine*. Tuscaloosa: The University of Alabama.
- Sakwa, R. (2012). Democratization. In G. Gill, J. Young. (Eds.). *Routledge Handbook of Russian Politics and Society*, 33–44. Abington: Routledge.
- Schatz, E. (2004). *Modern clan politics: the power of “blood” in Kazakhstan and beyond*. Washington: University of Washington Press.
- Sikevich, Z. (2017). Russians, Ukrainians, Belorussians: together or apart? (Saint-Petersburg representations dynamics, 2006–2016). *Sotsiologicheskie issledovaniya* 7, 88–98. DOI:10.7868/S0132162517070108
- Steblyna, N. (2020). Official Discourses of Post-Soviet Countries Transformations in the Digital Reality (2005–2019). *European Political and Law Discourse*, 7(4), 110–115.
- Stent, A. (2007). The Lands In Between: The New Eastern Europe in the Twenty-First Century. In D. Hamilton, & G. Mangott. (Eds.). *The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova*, 1–21. Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Titarenko, L. (2011). Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, 1, 6–18. DOI:10.2478/v10223-011-0002-4
- Way, L. (2005). Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine. *World Politics*, 57(2), 231–261. DOI:10.1353/wp.2005.0018
- Zamyatin, K. (2016). Russian Political Regime Change and Strategies of Diversity Management: From a Multinational Federation towards a Nation-State. *JEMIE*, 15(1), 19–49.
- Zhukova, E. (2018). Chernobyl, Responsibility and National Identity: Positioning Europe and Russia in the Media of Belarus and Ukraine (1992–2014). *Europe Asia Studies*, 70(7), 1055–1082. DOI:10.1080/09668136.2018.1499876

REFERENCES

Akhmetova, L. (1997). On the patriotism and the ideology of the national political system. *Bulletin KSNU*, 1, 79–86.

Balzer, H. (2003). Managed Pluralism: Vladimir Putin's Emerging Regime. *Post-Soviet Affairs*, 19(3), 189–227. DOI:10.2747/1060-586X.19.3.189

Biryukov, N., & Sergeev, V. (2018). *Russian Politics in Transition Institutional Conflict in a Nascent Democracy*. Abingdon: Routledge.

Dvorak, J. (2019). Belarus. In *The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society* / D. Merskin – ed. (pp. 160–162). Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.

Evans, A. B. (2008). *Power and Ideology: Vladimir Putin and the Russian Political System*. Pittsburgh: The Carl Beck Papers.

Hutchenson, D., & Korosteleva, E. A. (2006). *Preface*. In D. Hutchenson, E. Korosteleva. (Eds.). *The Quality of Democracy in Post-Communist Europe*, 8–12. Abingdon: Routledge.

Il'chenko, M. (2012). Inertia in Russian Politics. *Russian Politics and Law*, 50(3), 70–81.

Isaacs, R. (2011). *Party System Formation in Kazakhstan: Between Formal and Informal Politics*. London: Routledge.

Junisba, B. (2010). A Tale of Two Kazakhstans: Sources of Political Cleavage and Conflict in the Post-Soviet Period. *Europe-Asia Studies*, 62(2), 235–269. DOI:10.1080/09668130903506813

Khamutovska, S. (2013). Politic and ideologic preferences of Belarussian Republic' population: sociological analysis. [In Ukrainian]. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 166–179.

Kjaernet, H., Satpaev, D., & Torjesen, S. (2008). Big Business and High-level Politics in Kazakhstan: An Everlasting Symbiosis? *Political Science*, 6(1), 95–107.

Linz, J., & Stepan, A. (1996). The Problems of “Stateness” and Transitions: The USSR and Russia. In J. Linz & A. Stepan. (Eds.). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-communist Europe*, 366–400. Baltimore: The John Hopkins University Press.

McAllister, I., & White, S. (2015). Electoral Integrity and Support for Democracy in Belarus, Russia, and Ukraine. *Sociology*, 25(1), 78–96. doi:10.1080/17457289.2014.911744

Nedokus, I. (2013). Police in Political Processes of Belarussian Republic. [In Ukrainian]. *Istoryko-politychni problemy suchasnogo svitu*, 25–26, 103–107.

Ostrowski, W. (2010). *Politics and Oil in Kazakhstan*. London: Routledge.

- Pospieszna, P. M. (2010). *When Recipients Become Donors Polish Democracy Assistance in Belarus and Ukraine*. Tuscaloosa: The University of Alabama.
- Sakwa, R. (2012). Democratization. In G. Gill, J. Young. (Eds.). *Routledge Handbook of Russian Politics and Society*, 33-44. Abington: Routledge.
- Schatz, E. (2004). *Modern clan politics: the power of "blood" in Kazakhstan and beyond*. Washington: University of Washington Press.
- Sikevich, Z. V. (2017). Russians, Ukrainians, Belorussians: together or apart? (Saint-Petersburg representations dynamics, 2006–2016). *Sotsiologicheskie issledovaniya* 7, 88–98. DOI:10.7868/S0132162517070108
- Steblyna, N. (2020). Official Discourses of Post-Soviet Countries Transformations in the Digital Reality (2005-2019). *European Political and Law Discourse*, 7(4), 110–115.
- Stent, A. (2007). The Lands In Between: The New Eastern Europe in the Twenty-First Century. In D. Hamilton, & G. Mangott. (Eds.). *The New Eastern Europe: Ukraine, Belarus, Moldova, 1–21*. Washington: Center for Transatlantic Relations.
- Titarenko, L. (2011). Post-Soviet Belarus: The Transformation of National Identity. *International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal*, 1, 6–18. DOI:10.2478/v10223-011-0002-4
- Way, L. (2005). Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave: The Cases of Belarus, Moldova, Russia, and Ukraine. *World Politics*, 57(2), 231–261. doi:10.1353/wp.2005.0018
- Zamyatin, K. (2016). Russian Political Regime Change and Strategies of Diversity Management: From a Multinational Federation towards a Nation-State. *JEMIE*, 15(1), 19–49.
- Zhukova, E. (2018). Chernobyl, Responsibility and National Identity: Positioning Europe and Russia in the Media of Belarus and Ukraine (1992–2014). *Europe Asia Studies*, 70(7), 1055-1082. doi:10.1080/09668136.2018.1499876